

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

**2026-YIL / AVGUST / 8-SON,
II-QISM**

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 2026-yil, avgust.
II-qism*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixov o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukirimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALARNING AHAMIYATI.....	12
Usmonova Zarina	
O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING HUQUQIY MEXANIZMLARI VA MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARI FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	19
Zaripova Sabrina Zafar qizi	
O'ZBEKISTON TO'QIMACHILIK TARMOG'IDA INTEGRATSIYALASHGAN MENEJMENT TIZIMINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA ASOSIDA JORIY ETISH: SAMARADORLIK, TO'SIQLAR VA ISTIQBOLLAR.....	25
Sobirov Shohruh Shuxratovich	
ISTE'MOLCHILAR ORASIDA IJTIMOYIY TARMOQLARDAGI QISQA FORMATLI VIDEOKONTENTNING IMPULSIV XARID XATTI-HARAKATLARIGA TA'SIRI.....	30
Ra'no Balxiboyeva Davron qizi	
KAPITAL BOZORI ORQALI TIJORAT BANKLARI RESURS BAZASINI KENGAYTIRISH YO'LLARI.....	40
Otabek Oltiboyev	
TURIZM XIZMATLARI BOZORIDA RAQAMLASHTIRISHNING YALPI TALAB O'ZGARISHIGA TA'SIRI TAHLILI.....	45
Ochilov Laziz Siddiqovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SOLIQ SIYOSATINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI VA YANGI ISLOHOTLARNING MAKROIQTISODIY TAHLILI	54
Sanakulova Iroda Abrorovna	
GLOBAL IQLIM O'ZGARISHI SHAROITIDA CHO'L YAYLOVLARI IXTISOSLASHUVINI MOSLASHTIRISHNING NAZARIY-KONSEPTUAL ASOSLARI VA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA (O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QIZILQUM CHO'L YAYLOVLARI MISOLIDA)	61
Kozokov Najmiddin Isomiddinovich	
XALQARO OLIY TA'LIM TIZIMLARIDA UNIVERSITET BOSHQARUVINING TRANSFORMATSIYASI: INSTITUTSIONAL AVTONOMIYA, HISOBDOIRLIK VA STRATEGIK BOSHQARUV MODELLARI	68
Tursunmuratov Sherzod Turdimuratovich	
THREE GENERATIONS OF REFORM: GOVERNANCE PARADIGMS AND THE MEASUREMENT GAP IN UZBEKISTAN'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT TRANSITION	76
Salakhutdinova Yulduz Golibovna	
ГЕНЕРАТИВНЫЙ ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ТРАНСФОРМАЦИЯ КОНТЕНТ-МАРКЕТИНГА	82
Умарова Нозанин Алишерзода	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	88
Sapayev Abduljalol Odinayevich	
TIJORAT BANKLARIDA TO'LOV TIZIMLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH	96
Berdiboyev Oltinboy Abdiboqi o'g'li	
UMUMIY IQTISODIY MUVOZANAT NAZARIYASINING ZAMONAVIY TALQINI.....	102
Murodov Alisher Murodjon o'g'li	
РОЛЬ СИСТЕМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ И НАПРАВЛЕНИЯ ЕЁ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ	106
Уралова Сожида Анвар кизи	

JIZZAX VILOYATI TURIZMINING RIVOJLANISH DINAMIKASI, TUZILMASI VA ISTIQBOLLARI (2016–2024-YILLAR)	112
Mamadiyrov Adhamjon Qo'chqar o'g'li	
KREATIV INDUSTRIYALARNI RIVOJLANTIRISH ORQALI AHOLI BANDLIGI VA DAROMADLARINI OSHIRISH IMKONIYATLARI	121
Ulug'bekov Sardorbek Ulug'bekovich	
TIJORAT BANKLARIDA KREDITLASH AMALIYOTI SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI VA KO'RSATKICHLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	128
Turdiyev Eralijon Muxtarovich	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA BUDJETDAN TASHQARI TUSHUMLAR AUDITINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	134
Abduraxmonov Saidqosimxon Abduhamid o'g'li	

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA BUDJETDAN TASHQARI TUSHUMLAR AUDITINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Abduraxmonov Saidqosimxon Abduhamid o'g'li
Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti bosh hisobchisi,
mustaqil izlanuvchi
E-mail: aabdurkhmonovs@gmail.com
ORCID: 0009-0006-9385-7370

ANNOTATSIYA. Oliy ta'lim muassasalarida budjetdan tashqari tushumlar auditining nazariy va amaliy jihatlarini hamda o'ziga xos xususiyatlari tadqiq etilgan. Budjetdan tashqari mablag'larning shakllanish manbalari, ularning maqsadli sarflanishi, ichki nazorat tizimining samaradorligi hamda audit jarayonida qo'llaniladigan usullar tahlil qilingan. Shuningdek, budjetdan tashqari tushumlar auditini sifatini oshirish, risklarni baholashga asoslangan audit yondashuvini joriy etish hamda xalqaro audit standartlari talablariga muvofiq audit amaliyotini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim muassasasi, budjetdan tashqari tushumlar, audit, ichki audit, moliyaviy nazorat, audit riski, ichki nazorat, moliyaviy hisobot.

АННОТАЦИЯ. Исследованы теоретические и практические аспекты, а также особенности аудита внебюджетных поступлений в высших образовательных учреждениях. Рассмотрены источники формирования внебюджетных средств, их целевое использование, эффективность системы внутреннего контроля, а также методы, применяемые в процессе аудита. Разработаны научно-практические предложения по повышению качества аудита внебюджетных поступлений, внедрению риск-ориентированного подхода и совершенствованию аудиторской практики в соответствии с требованиями Международных стандартов аудита.

Ключевые слова: высшее образовательное учреждение, внебюджетные поступления, аудит, внутренний аудит, финансовый контроль, аудиторский риск, внутренний контроль, финансовая отчётность.

ABSTRACT. The theoretical and practical aspects and specific features of auditing extra-budgetary revenues in higher education institutions are examined. The sources of extra-budgetary funds, their appropriate use, the effectiveness of internal control systems, and the methods applied in the audit process are analyzed. Scientific and practical recommendations are also developed to improve the quality of audits of extra-budgetary revenues, introduce a risk-based audit approach, and enhance audit practices in accordance with the requirements of International Standards on Auditing (ISA).

Keywords: higher education institution, extra-budgetary revenues, audit, internal audit, financial control, audit risk, internal control, financial reporting.

KIRISH

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy mustaqilligini oshirish, ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirish hamda budjetdan tashqari mablag'lar ulushini kengaytirish bo'yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Natijada oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt mablag'lari, ilmiy grantlar, xo'jalik shartnomalari, homiylik mablag'lari va boshqa xizmatlardan olinadigan daromadlar hajmi ortib bormoqda. Ushbu mablag'larning shakllanishi va ulardan foydalanishning qonuniyligi, maqsadliligi hamda samaradorligini ta'minlashda audit muhim vosita hisoblanadi.

Budjetdan tashqari tushumlar auditining asosiy vazifasi daromadlarning to'liq va o'z vaqtida hisobga olinganligini, ularning amaldagi qonunchilik talablariga muvofiq shakllantirilganligini hamda moliyaviy hisobotlarda ishonchli aks ettirilganligini baholashdan iborat. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida budjetdan tashqari tushumlar auditining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Budjet tashkilotlarida auditni tashkil etish masalalari xorijiy olimlardan Alvin A. Arens, Randal J. Elder, Mark S. Beasley, Messier, Hayes va boshqa tadqiqotchilar tomonidan keng o'rganilgan. Ularning ilmiy ishlarida moliyaviy hisobot auditi, ichki nazorat tizimini baholash, auditorlik dalillarini yig'ish va audit risklarini boshqarish metodologiyasi yoritilgan.

Mahalliy iqtisodchi olimlardan Sh. X. Elmirzayev, B. B. Hamdamov, M. Q. Pardayev, A. A. Karimov va boshqa tadqiqotchilar budjet tashkilotlarida moliyaviy nazorat va audit tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borganlar. Ularning tadqiqotlarida davlat sektorida moliyaviy nazoratning samaradorligini oshirish, ichki audit tizimini rivojlantirish va moliyaviy intizomni mustahkamlash masalalari yoritilgan.

Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasalarida budjetdan tashqari tushumlar auditining o'ziga xos jihatlari, xususan, kontrakt mablag'lari, grantlar va boshqa daromadlar auditi metodikasini yanada chuqurroq tadqiq etish uchun keng ilmiy imkoniyatlar mavjud.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, induksiya va deduksiya, iqtisodiy-statistik tahlil, kuzatish hamda umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini O'zbekiston Respublikasining budjet va auditorlik faoliyatiga oid normativ-huquqiy hujjatlari, Xalqaro audit standartlari (ISA), mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi.

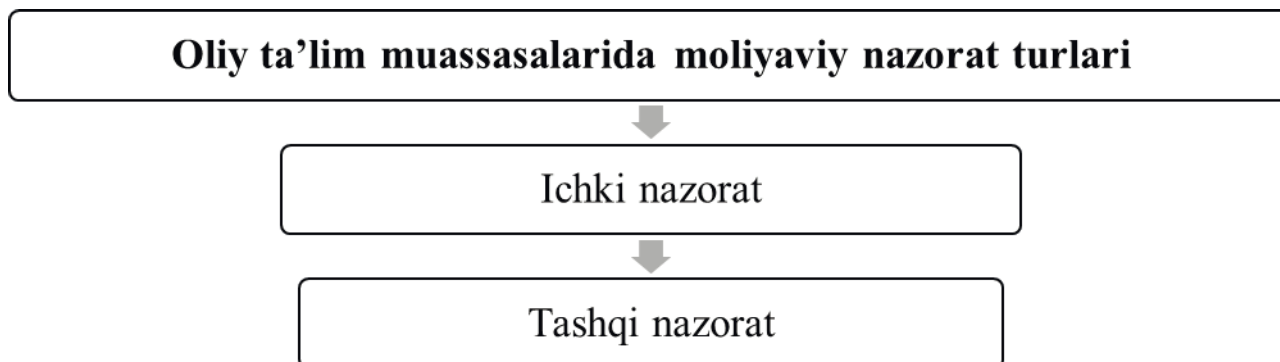
Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida budjetdan tashqari tushumlarning shakllanishi va ulardan foydalanish bo'yicha mavjud audit amaliyoti tahlil qilinib, audit samaradorligini oshirish yo'llari ilmiy jihatdan asoslandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy nazorat tashkilotning barcha budjet hamda budjetdan tashqari mablag'larining to'g'ri va samarali sarflanishini nazorat qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy nazorat deganda muassasaning moliyaviy faoliyati, budjet va budjetdan tashqari mablag'larning shakllanishi, taqsimlanishi hamda sarflanishining amaldagi qonunchilik, moliyaviy intizom va belgilangan maqsadlarga muvofiqligini baholash jarayoni tushuniladi¹.

Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy nazorat ikki xil shaklda, ya'ni ichki moliyaviy nazorat hamda tashqi moliyaviy nazorat shakllarida olib boriladi (1-rasm).

1-rasm. Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy nazorat turlari²

Ichki moliyaviy nazorat oliy ta'lim muassasasining o'zi tomonidan amalga oshiriladi. Uning asosiy maqsadi moliyaviy xatolarning oldini olish, mablag'lardan oqilona foydalanishni ta'minlash hamda moliyaviy risklarni kamaytirishdan iborat.

Ichki nazorat quyidagi yo'nalishlarni qamrab oladi:

Birinchidan, smeta hamda xarajatlar ijrosini nazorat qiladi.

Ikkinchidan, tuzilgan shartnomalar ijrosini nazorat qiladi.

Uchinchidan, buxgalteriya hisobi hamda moliyaviy hisobotning to'g'riligini tekshiradi.

To'rtinchidan, davlat xaridlari jarayonlarini nazorat qiladi.

¹ Tadqiqotlar natijasida muallif ishlanmasi

² Muallif ishlanmasi

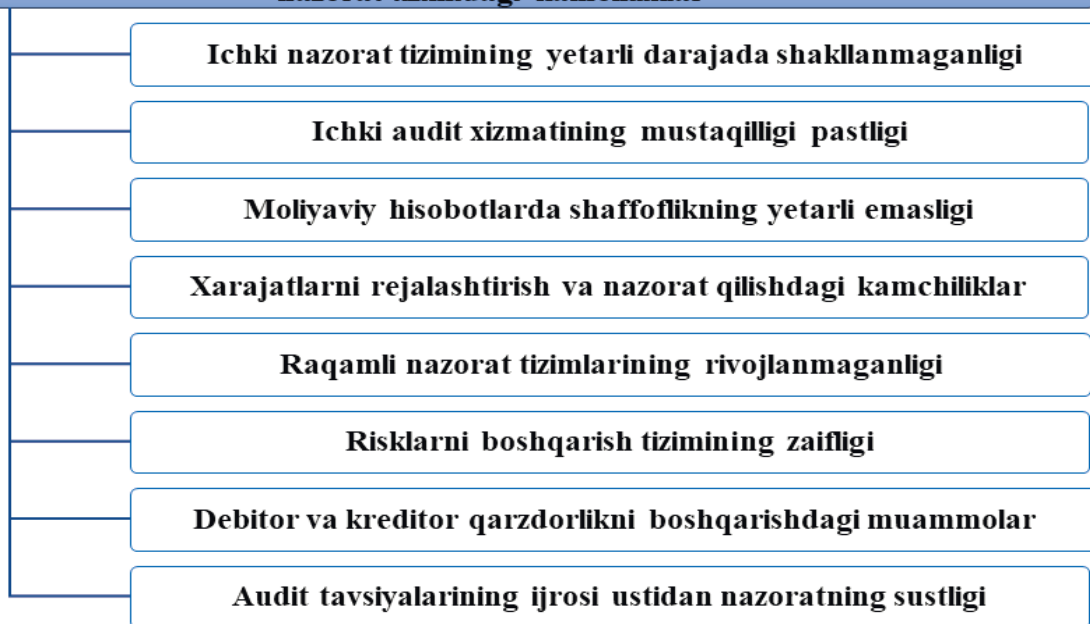
Beshinchidan, budjetdan tashqari mablag'larning shakllanishi hamda sarflanishini nazorat qiladi.

Olib borilgan tadqiqotlar asosida oliy ta'lim muassasalarining budjetdan tashqari mablag'lari bo'yicha ichki audit va moliyaviy nazorat tizimini yanada takomillashtirish imkoniyatlari mavjudligi aniqlandi (2-rasm).

*Birinchi*dan, ko'plab oliy ta'lim muassasalarida ichki nazorat tizimini yanada takomillashtirish imkoniyatlari mavjud. Moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish jarayonida vakolat va mas'uliyatlarni aniq chegaralash, nazorat tartib-taomillarini to'liq ishlab chiqish hamda muntazam monitoring mexanizmlarini kuchaytirish budjetdan tashqari mablag'larning maqsadli sarflanishi ustidan samarali nazoratni ta'minlashga xizmat qiladi. Natijada moliyaviy xatolarning oldini olish, mablag'lardan samarali foydalanish hamda qonunchilik talablariga muvofiqlikni ta'minlash imkoniyatlari kengayadi.

Mazkur yo'nalishlarni takomillashtirish ichki audit xizmatining faoliyati samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi. Ichki audit bo'linmalarining tashkiliy mustaqilligini mustahkamlash ularning faoliyati xolisligi va samaradorligini yanada oshirish imkonini beradi.

Oliy ta'lim muassasalari byudjetdan tashqari mablag'larining ichki audit va moliyaviy nazorat tizimidagi kamchiliklar

2-rasm. Oliy ta'lim muassasalari byudjetdan tashqari mablag'larining ichki audit va moliyaviy nazorat tizimidagi kamchiliklar³

Bu auditorlarning xolis baho berishi, aniqlangan holatlarni ochiq ko'rsatishi hamda tegishli tavsiyalarni izchil ilgari surishi uchun qulay shart-sharoit yaratadi. Bundan tashqari, audit natijalari asosida ishlab chiqilgan tavsiyalar ijrosi ustidan muntazam nazorat olib borish aniqlangan holatlarni o'z vaqtida bartaraf etish va keyingi audit jarayonlari samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ichki nazorat va audit tizimini takomillashtirish moliyaviy hisobotlarning sifati hamda shaffofligini oshirishga ham xizmat qiladi. Budjetdan tashqari mablag'larning shakllanishi va sarflanishi bo'yicha ma'lumotlarni to'liq aks ettirish, hisobotlarni o'z vaqtida taqdim etish hamda ochiqlik darajasini oshirish manfaatdor tomonlarning ishonchini mustahkamlaydi va jamoatchilik nazoratining samaradorligini oshiradi.

Moliyaviy rejalashtirish jarayonini yanada takomillashtirish uchun xarajatlar smetalarini amaldagi ehtiyojlardan kelib chiqib shakllantirish hamda xarajatlarning tasdiqlangan rejalarga muvofiqligini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, xarajatlarning iqtisodiy samaradorligi va natijadorligini muntazam tahlil qilish resurslardan oqilona foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalarida budjetdan tashqari tushumlar auditining o'ziga xos xususiyatlari ushbu mablag'larning turli manbalar hisobidan shakllanishi, ulardan foydalanishning maqsadli yo'nalishlari hamda ularning hisobini yuritish tartibi bilan belgilanadi. Budjetdan tashqari tushumlar

3 Muallif ishlanmasi

hajmi ortib borayotgan sharoitda auditning asosiy vazifasi daromadlarning qonuniyligi, to'liqligi, moliyaviy hisobotlarda ishonchli aks ettirilishi hamda mablag'larning samarali va maqsadli sarflanishini baholashdan iborat.

Tadqiqot davomida ichki nazorat tizimini takomillashtirish, auditni riskka asoslangan yondashuv asosida tashkil etish, elektron audit texnologiyalaridan foydalanish hamda Xalqaro audit standartlari talablarini amaliyotga keng joriy etish budjetdan tashqari tushumlar auditi sifatini sezilarli darajada oshirishi asoslandi.

Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida ichki audit xizmatlarining mustaqilligini kuchaytirish, audit jarayonlarini raqamlashtirish, mablag'larning shakllanishi va sarflanishi ustidan doimiy monitoringni yo'lga qo'yish hamda auditorlarning malakasini muntazam oshirib borish moliyaviy nazorat samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Natijada budjetdan tashqari tushumlar ustidan nazorat samaradorligi oshadi, moliyaviy intizom mustahkamlanadi va oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy boshqaruv tizimi yanada takomillashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 25-fevraldagi "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi O'RQ-677-son Qonuni: <https://lex.uz/docs/-5307886>
2. O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 13-apreldagi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'RQ-404-son Qonuni: <https://lex.uz/docs/-2931253>
3. O'zbekiston Respublikasining 2013-yil 26-dekabrda "O'zbekiston Respublikasining Budjet kodeksini tasdiqlash to'g'risida"gi O'RQ-360-son Qonuni: <https://lex.uz/docs/-2302187>
4. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni: <https://lex.uz/docs/-5013007>
5. Arens A. A., Elder R. J., Beasley M. S. *Auditing and Assurance Services: An Integrated Approach*. — 17th ed. — London: Pearson Education, 2020. — 848 p.
6. Messier W. F., Glover S. M., Prawitt D. F. *Auditing and Assurance Services: A Systematic Approach*. — 12th ed. — New York: McGraw-Hill Education, 2022. — 960 p.
7. International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). *Handbook of International Quality Management, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements*. — New York: IFAC, 2023. — 1600 p.
8. Hamdamov B. B. *Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va audit*. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019. — 384 b.
9. Elmirzayev Sh. X. *Davlat moliyaviy nazorati va audit*. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021. — 420 b.
10. Pardayev M. Q. *Davlat sektori buxgalteriya hisobi va audit*. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020. — 408 b.
11. Karimov A. A. *Audit*. — Toshkent: Sharq, 2021. — 456 b.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 8/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>